

Verslag discussieavond woensdag 15 december 2010, Koekfabriek, Zaandam

Opkomst: ca. 70 mensen

Inleiding:

Jan Poolen, architect/directeur van ZEEP architecten

Paul Meurs, adviesbureau SteenhuisMeurs BV en hoogleraar TUDelft

Discussieleider:

Jacqueline van de Sande, directeur Beaumont Communicatie&Management

Op zoek naar het Zaanse DNA : de analyse

Stichting Babel gaat in 2011 op zoek naar de karakteristieken van het Zaanse huis, de stad en het landschap, kortom, het Zaanse DNA. Dit zou uiteindelijk moeten leiden tot bruikbare ontwerp- en ontwikkelingsinstrumenten die de basis zijn voor een samenhang in de toekomstige ontwikkeling van de Zaanstreek.

De laatste discussiebijeenkomst van 2010 is tevens de introductie van het Babel-thema van 2011. In deze eerste avond staat de analyse en de historie centraal.

Inleiding:

Zaanstad staat voor een langdurig traject van transformaties en verdichting o.a. langs de Zaan en het Noordzeekanaal. Uit eerdere discussiebijeenkomsten - zoals de ARCAM cyclus Kustwaarts - is gebleken dat de organische wijze van groei van de Zaanstreek als een belangrijke identiteitsdrager wordt beschouwd, waarin de streek afwijkt van de rest van de metropoolregio. Niet alleen de verstedelijking die zich kenmerkt door een grote mate van menging van wonen en werken, maar ook de schaalverschillen en ontwikkelingen die voortkwamen uit - vaak individuele - behoefte, hebben geleid tot een bijzonder en karakteristiek ensemble. Dit besef heeft langzamerhand steeds meer lokale trots en erkenning van een groeiende groep personen en partijen opgeleverd.

Vragen die op de discussieavond aan de orde komen zijn: Wat zijn nu echt de ruimtelijke kenmerken waar we als vormgevers mee verder kunnen? Wat is er zo aantrekkelijk in de Zaanstreek en hoe kunnen we die aantrekkelijkheid verder vergroten?

De sprekers van de avond zijn:

Paul Meurs, directeur van SteenhuisMeurs BV, dat zich richt op onderzoek en advies voor stedenbouwkundige en architectonische transformaties. Als hoogleraar in Delft o.a. betrokken bij de transformatie van bestaande steden, waarbij de centrale vraag is hoe het verleden een plek kan houden in de toekomst.

Jan Poolen, architect/directeur van ZEEP architecten in Amersfoort, een bureau met een interdisciplinaire benadering en kennis. Poolen is lid van diverse lokale en landelijke werkgroepen en commissies op het gebied van architectuur, stedenbouw en de rol van de creatieve economie. Hij heeft ervaring met het proces om vanuit een historisch perspectief te komen tot ontwerpimpulsen.

Gesprekleider Jacqueline van de Sande vraagt de zaal om steekwoorden die het DNA kunnen duiden: Zaans groen, weidegebied, de Zaan, stank, historie, water, omgeving.

Beide sprekers geven vanuit de historie van de streek resp. de analyse van een DNA de introductie op de zoektocht naar het Zaanse DNA

De eerste spreker is Paul Meurs, met de vraag "Wat is mijn DNA en waar gaat het over?". In zijn analyse van de Zaanstreek vallen diverse kenmerken op die karakteristiek zijn:
- stedenbouwkundig: de Zaanstreek heeft geen echt historisch centrum, zoals Amsterdam wel een

symmetrisch centrum heeft en door de eeuwen heen planologisch ontworpen uitbreidingen. Dit maakt de streek bijzonder, zeker in vergelijking met omliggende steden. Dit vindt zijn oorsprong in de Zaan als natuurlijk structurerend element.

- organische groei. Het ontstaan van de huidige Zaanstreek is een resultaat van ondernemerschap.

Op beschikbare en bruikbare plekken werden molens gebouwd tot het oudste ons bekende industriegebied, op bijna willekeurige plekken, aan dijken en in het veld. Dit molenlandschap is nagenoeg verdwenen, ten gunste van moderne bedrijvigheid. Rondom de bedrijven zijn woningen gebouwd, aan de dijk en aan paden, die aansluitend voorzieningen nodig hadden en een infrastructuur. Ook de enorme schaalvergroting in de 20e eeuw is gebaseerd op het landschap.

- ondernemerschap: drijvende kracht van de ontwikkelingen van bedrijven waren de ondernemers.

- grote contrasten: de grote fabrieken vormden tegelijk een contrast met de kleine huisjes aan de dijken en paden. De uitzondering die de regel daarin bevestigt is het Hembrugterrein, wel op een logische plek, maar een wereld op zichzelf.

Voor de toekomstige ontwikkelingen ziet Paul Meurs vooral het kenmerk van de contrasten als Zaanse, wat verder vergroot zou mogen worden.

Tweede spreker is Jan Poolen. Hij behandelt de theorie van een DNA van de stad en kijkt vervolgens naar de Zaanstreek.

Er is geen algemeen handboek is voor een DNA. DNA is ook niet statisch, maar aan veranderingen onderhevig. Daarin ligt een bewuste keuze. Wel zijn locatiespecifieke kenmerken bepalend voor het DNA. De context, kleur en de vorm is voor Jan Poolen het belangrijkste van een DNA. Waar staat iets, hoe is het verbonden aan de plek. Kenmerk voor de Zaanstreek zijn de contrasten: historische gebouwen en nieuwe gebouwen, verschillende stijlen en een bepaalde mate van bebouwingsdichtheid. Voorbeeld van een moderne contrast is Hotel Inntel, hoewel daarentegen niet door iedereen gewaardeerd en begrepen. Het is wel een icoon, wat de identiteit verstrekt.

Het ontwikkelen van tussenruimten en het herontwikkelen van locaties is de belangrijkste opgave in de Zaanstreek. Jan Poolen heeft als voorbeeld het Oliekwartier in Amersfoort, waar zijn bureau het plan heeft gemaakt voor de transformatie van bedrijventerrein naar een cultuurcluster, met enkele lokale kenmerken: dichtheid, organisch en aandacht voor de tussenruimtes tussen gebouwen.

Een gebied heeft zich ontwikkeld tot wat het nu is en blijft zich ontwikkelen, daar moet iedereen zich bewust van zijn.

De Zaanstreek is ontstaan uit dynamische, flexibele ontwikkelingen met tegenstrijdigheden en aanpassingsvermogen, kenmerken uit het verleden die in toekomstige ontwikkelingen doorgezet kunnen worden als onderdeel van het Zaanse DNA.

Na de pauze geeft Jacqueline van de Sande ruimte aan de aanwezigen om te reageren op de analyse van de inleiders:

Jeroen Olfhof (wethouder) ziet in de actuele discussie over de toekomst van de Zaanse Schans een mooi voorbeeld van het handhaven van het oorspronkelijke, zoals de padenstructuur, met de ruimte voor nieuwe ontwikkelingen. Flexibiliteit is daarmee een onderdeel van DNA.

Henk Binsbergen: Wat ontbreekt in het geheel is de strijd tussen wonen en werken. De arbeiders in de 19e eeuw woonden in de nabijheid van de fabriek, maar de elite is ergens anders dan in de Zaanstreek gaan wonen.

Rob van Maanen (Kleurenbureau Amsterdam): Kenmerkend voor de Zaanstreek is ook het groen. Zijn bureau is bezig met de ontwikkeling van een Kleurenwaaier voor de houtbouw. Kleur is onderdeel van het DNA. De vraag of mensen wat anders willen dan het groen komt in een apart symposium in het Zaanse Museum aan de orde.

Gerbrand Klop, ondernemer, hoopt op het loslaten van het verleden. Hij ervaart dat er soms op onjuiste gronden wordt vastgehouden aan het verleden, wat nieuwe ontwikkelingen in de weg staat. Jan Poolen voegt toe dat een duidelijke keuze noodzakelijk is om te weten wat echt behouden moet blijven, waarop nieuwe ontwikkelingen moeten voortborduren en waar ruimte is voor nieuwe toevoegingen, om het bestaande DNA te verrijken. Gent is een voorbeeld van continue ontwikkeling met behoud van de lokale kenmerken, terwijl alle ontwikkelingen in Brugge een conservering zijn van het bestaande beeld. Gent blijft daarmee interessanter en levendiger.

Paul Meurs ziet het loslaten en vasthouden of diverse niveaus (infrastructuur, architectuur), met verschillen tussen de dorpskernen onderling en Zaandam als stad.

Gerrit Teders wijst op de veranderende bestuurlijke structuur, van zelfstandige dorpen tot één Gemeente, terwijl de oorspronkelijke slagenstructuur herkenbaar bleef en in nieuwe ontwikkelingen een drager is van de infrastructuur.

Pieter Brand ziet in de infrastructuur alles in één noord-zuid richting bewegen, waarbij de Provincialeweg en spoorlijn een belemmering is voor oost-westverbindingen.

Paul Carree vind dat juist een kenmerk: de noord-zuid stroming van water, weg en spoor is essentieel voor de Zaanstreek, met incidentele oost-westverbindingen.

Kees Kakes wil terug naar de dynamiek van bedrijvigheid die er ooit was, waar nu de detailwetgeving zeer beperkend werkt. Kaders zijn nodig, maar geef ruimte aan ondernemers daarbinnen. Hierop komen verschillende reacties, over het kenmerk van functiemenging in de Zaanstreek, de behoefte aan ruimte voor zzp-ers en de historische relatie met de bedrijvigheid van Amsterdam-Noord en Oostzaan. Het Hembrugterrein is daarin een goede schakel en ideaal om wonen en werken te combineren.

Ronald Linnekamp, wethouder: De Gemeente heeft de wens voor ontwikkeling van het Hembrugterrein. Hiervoor zijn allianties nodig van verschillende partijen. Er is echter nog te weinig perspectief op termijn. De Gemeente blijft eraan werken om het terrein overgedragen te krijgen.

Ron Kiburg: het DNA betreft ook de continue transformatie van gebouwen en gebieden, het collectieve geheugen van een plek en, helaas, de overal aanwezige bodemvervuiling.

Jan Poolen merkt een gebrek aan trots bij de Zaankanters, of men komt er niet voor uit. Er is wel 'een enorme nostalgie naar de toekomst die nog maakbaar was'.

Gert Grandiek, hoofd RO van de Gemeente vraagt aandacht voor de Zaan en het makkelijk doorlopen van de oevers. Frits Palmboom doet hier onderzoek naar, las vervolg op het eertijdse Zaanoevoerproject.

Remco Reijke: de Zaan behoort tot het DNA, om te zien, er bewust van te zijn en om te bevaren, zoals varen in het veenweidegebied ook een belevenis is.

Wim Visscher herinnert aan de onderlinge dorpsgezindheid die er was, wat bijvoorbeeld tot uiting kwam in het elkaar geld lenen voor bedrijvigheid.

Ter afsluiting van de avond constateert Paul Meurs dat er een goed beeld is van hoe de Zaanstreek in elkaar zit. Jan Poolen vindt dat er veel leeft aan ideeën, ook naast elkaar, die het denken over het DNA kunnen versterken.

Jeroen Olthof sluit zich hierbij aan: De Zaanstreek was al mooi, en zal met dit soort bijeenkomsten nog mooier worden.

Voor de Stichting Babel geeft de avond een impuls aan het zoeken naar het DNA in 2011, welke o.a. terugkomt in de discussieavonden over het landschap, de stad en het huis.